

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 28.

У НОВОМ САДУ, 12. ЈУЛА 1892.

ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ВЕШТИЦА.

О се догодило јесење ноћи. Ма колико да сам био чист од свакојих мистичких сујеверица, и сада ми се диже коса на глави, кад се сетим опога тренутка, кад ме из постеље диже очајнички узвик преплашеног слуге: „Вештица! Не дајте! Ту је вештица!“

Само слушајте.

Вас дан је било суморно. Тамни облаци, који се преко дана по небесноме плавну као огромне плашине ваљаху, спојили се у вече, а јесења киша капала је једнолико, не мењајући монотони шум. Чини ти се, да је сав ваздух од земље до неба потопљен морем воде, па се сада из њега цеди и капље у бескрајност. А влажно, већ оголено грање опустило се на ниже, а са њега капље као суза кап по кап те нада на земљу и сухо лисје, што се око дрвља сложило. У таквим вечерима ништа ти се не мили. Седиш у соби и само слушаши како капље; свећа пејасно гори, а њезина модра светлост нестално се лелуја на прозорима, на које се навалио густи мрак, па ти се чини: сад ће мрачном тежином пробити окна и уваљати се у твоју одају. А на пољу капље и по каткад чујеш звуке капљица по разливеним барицама, као кад бацаш пљоштимице ерче по води. А из дубине шумовите банте, што се испод прозора ка Дунаву пружа, чујеш кроз густо грање шумор и шуштање јесење кише.

Ја и В. дошли смо по доцне кући па емо се спремати да што пре легнемо. Суморно вече, суморне и мисли. Највише смо разговарали о тамнијим часима, у које често заплочи душа, а такав разговор и нехотице топи човека, да ућути и да се преда својим мислима. докле га и сан не ухвати. Тако смо и урадили. Чим легох, дунух у свећу, и мрак, непровидан, густ и безграничан, који е поља као расклопљена бездана чељует зијаше, сада се склопи и прогута одају. Као у гробници! — помислих и почех слушати како на пољу шушти и капље. Та монотона песма природе поче ме мало по мало обузимати, мисли се мрсиле и тонуле и ја почех осећати како се пода мном гиба; збрка нејасних мисли и појмова обузимаше ме свега. Изненадна вриска трже ме из бунила и ја усплахирено скочих прозору.

„Пет! Јеси ли будан?“ проговори при-тајеним гласом В.

— Јесам! Шта је то?

„Јеси ли чуо? У банти нешто вршти.“ Јасно, готово пискаво врискање поче се по пово из банте разлегати па у часу престаде.

— То дете вршти.

Заћутасмо и прислонисмо се прозору, не бисмо ли ма шта угледали, али тама, густа тама, тако је навалила, да ни прста не видиш, тек само чујеш пљускање капљица по разливеним барицама и шуштање

www.сyвога лисја, са којјега се рониле капи на мочарну земљу.

Не би за дуго, а онај убрзани врисак из баште разлеже се по ново; али сад јасније и ближе. Сад нам се опет учини да није детињ глас већ глас жене, а одмах за тим промени се као глас детињ.

„Да упалим свећу?“ запита В.

— Ни по што! Ко зна, шта је тамо.

И врисак се још једном понови, много дуже, мењајући звук час као дете а сад као жена. Ми смо стојали крај прозора па и ако нисмо могли видети, ипак смо бленули у густу таму. Сад се све умири. Онај чудни глас није се чуо више, само киша шушти и по кат-кад куцне у влажна окна па се отуда са осталим капљама слије низа зид.

Да по овоме мочару и тамп изађем, није имало смисла.

— Спавајмо мирно! рекох, шалећи се. На крштене душе не ће сатана.

Таман да ме први сан завара а онај врисак по ново. Сад више не долазаше из баште, чуо сам га јасно под самим прозором.

По ново скочимо и ослушнемо, али све беше мирно. У густој тамп као под земљом почивало је мирно све. Тек да се одмакнем с прозора а В. шапну:

„Слушај!“

Шљап! Шљап! Шљап! чуло се под прозорима. Нема сумње, то неко корача и гази по раскаљеној и натољеној земљи.

„Ама, то долази неко! Шта да радимо.“

— Ништа! рекох ја. Ако наиђе на врата, пуцаћемо у груди па шта нам Господ да?

„Чујеш ли још?“

— Сад не чујем!

„Ни ја! Мора да је то чудо отишло некуда. Каква ли ће то сатвар бити?“

— Лопов за цело није, јер он не оглашује своје посете. Али ма шта било, не устадох му више, мањ да ми на вратих закуца!

На сату изби по поћи.

— Баш глуво доба; рекох В—у. Па тај тајанствени врисак у овој тамп! Изгледа као да нека очајна душа облеће кроз поћ васелену.

„И зове Питагору да јој одреди насеље!“ додаде В. и ми опет одосмо у крило наших постеља.

Могло је трајати пет до шест минута. Мирно и одмерено откуцавала је шеталица на зиду, а с поља јој одговара једнолики шум кише. Склопљених очију лежао сам и очекивао да се непадно узбуђење стиша. Лака забуна прикрала се међу поворком испрекиданих мисли, мрсећи их у нејасне и неразговетне слике, кад ме иза сна трже јасан узвик В—а.

— Шта је?

„Ко то пали свећу?“ — викну В.

— Какву свећу? викнем и скочим за револвер.

Збиља, соба је трептала у необичној светлости, али свећа није горела. Забезекупти овом појавом погледасмо се. Прозори су трептали у јасној, руменој светлости, те нам изгледаше као да је сав онај мрак ненадно плануо па сада букти.

Потрчасмо прозорима. Необична светлост, која нам очи засени, долазила је из кухиње, која је у авлији одвојено од куће назидана.

— На поље! Кућа гори! узвикнусмо обоје и са револверима похитасмо излазу. Очајна вика нашег момка, који је већ изашао из своје собе, уплаши нас још више.

„Вештица! Не дајте! Вештица!“

Усплахирен и пребледео, као махнит упаде у собу и дрхћући као прут повика:

— Бежите, господо! Вештица!

— Каква вештица?! Шта има тамо?

„Ено је у мутваку на огњишту. Долетела је кроз ошак, па седи тамо расплетених коса. Вештица, вештица!“

— Ти си полудео! викнух на њега и потрчасмо кухињи, из које се све већма светљаше. Камен, који увек наваљамо поћу на врата мутвака, а који би једва двојица и то с муком подигли, био је однесен неколико метара далеко. Врата беху притворена, али се кроз притвор могло јасно видети.

Киша пљушти, као из кабла. Опрезно и са напереним револверима наступали смо вратима кухиње. Обазрех се за момком, али њега не беше више. Готово прикрадајући се приђосмо вратима и завирисмо. Коса нам пође уз брдо. На сред широког

и пространог огњишта гори ватра; па ватру су наваљали нека стара врата, која је већ обузео пламен те праскајући букћу. Наспрам ватре, у куту огњишта, баш под самим оцаком седи средовечна, мршава жена, поткупила се крај ватре, саставила браду с коленима, сувим рукама обухватила своја колена па укоченим погледом гледа у разбуктали пламен. Дуге расплетене косе просуле се низ леђа па се са њих оцеђују потоци воде а танка и мокра одећа припила се уз њезино тело, опртавајући пластику необично сухих удова. Само тако и може изгледати вештица, кад кроз оцак долети.

— Ко си ти? продерах се и наперих оружје.

Утвора само превуче очима на нас и не помаче се. То беше необичан поглед. Црне, крушне и готово разрогачене очи биле су чудноватом тамом, која у душу продире. Мравци ме подиђоше те мало устукнемо.

Међу тим дође и наш момак са два оружана чувара.

„Шта је то, господине?“ запиташе обоје.

— Ето шта је! Некакво чудо у огњишту.

Чувари прислонише пушке уза зид и приђоше вратима. Назвирише и пре него их отворе, оба се прекресте.

„Ко си ти, жено? Говори!“ дрекну један од стражара.

Жена ћути и гледа у пламен а њезина огромна сенка, коју је разбуктали пламен нијао, витлала се то амо то тамо по зиду.

Стражари, очевидно преплашени од ове сабласти, прекрестише се још једаред и као бесни налетеше на непомичну сабласт, дохватише је снажно под мишке и свукоше с огњишта.

Она подиже главу, погледа их плахо, расклопи уста, из којих синуше густе и бели зуби, те се чисто разли нека јасноћа на мршавом и полутамноме лицу.

„Отеће се! Добро је држи!“ довикну стражар другу и стеже је снажно обема рукама под мишку.

— Ако си криштена душа, говори, ко си? рече други стражар, а на лицу му се види страх од вештице.

„Глава!“ проговори утвора и појми руке челу.

— Шта глава?! Каква глава?! рикну стражар, тргнувши главом на страну, да га не би руком дохватила.

„Ох!“ уздахну из дубине жена па онако мокра и боса пође с патролом, која је поче вући по блату, пут полиције.

А киша лије. Монотона пласкање њезино разлило је по широкој и блатњавој улици потоке, који се изукрштали и необичним шумом јуре на ниже. Нас два одосмо у своју собу и тек после дугог времена заспасмо.

* * *

Сутра дан сам сазнао све. Она „вештица“ била је нека сиротица, која се дан пре породила. За порођајем доби тифозну ватрушину, па не имајући никога уза се да је чува, оставила је преко ноћ своју постељу и почела јурити преко улица и разграђених градина све докле је не ухвати зима, а тада паиђе на наш мутвак, врућичавом снагом одваља камен, тамо је било нешто запретане жеравице, на коју навуче нека стара врата да се огреје.

Јесу ли је лекари спасли или је умрла, то нисам никада могао дознати.

Драгутин Ј. Илић.

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН И. А. Гончарова

по француској преради Евжена Готи превео *Миливој Максимовић.*

ДРУГИ ДЕО.

VIII.

Другога дана беше рођен дан Мартин. У Малиновци се беше све ужурбало и устумарало.

На торњу сеоске цркве почело је у десет сати звонити велико звоно. У дворишту беху упрегнути коњи у старомодне велике кочије. Сви у

кући беху обучени у свечано рухо. Кочијашни сви намазали косу крављим маслом и навукли се још пре зоре ракије. Татјана Марковна је била обучена у хаљину, што јој је Рајски донео из Петрограда, и, чекајући да се сви скупе за полагање у цркву, шетала се лагано по дворани са рукама, скрићеним на грудима.

Мати Викентијева обукла хаљину gris-de-perle, искићену црним чипкама. Још од осам сати из јутра мотао се по кући њен син у фраку и белним рукавицама. Само се још чекало за Мартом.

На послетку се појави и она у потпуном сјају своје природне лепоте, здравља а данас још и веселја. Јер чим је устала, опазила је око себе са свију страна знакове пажње и љубави.

Вјера је тек после добра по сата дошла к себи из своје несвестице. Хладан ваздух, који је долазио кроз отворен прозор, освежио јој је лице. Она се тргне и погледа око себе. Онда устане, затвори прозор и поерђући дође до кревета, легне на њ и остаде непомично. Изнемогла до крајности заена дубоким сном.

После једно три сата је пробудише из латаргије људски гласови на дворишту, луна кола и звона. Она отвори очи, погледа око себе и освести се на неколико часака, за тим опет склопи очи и предаде се из нова, или сну или муци.

У тај пар неко покуца тихо на вратима. Она се не дизаше. Зачу се јаче куцање. Вјера се трже, устаде с кревета, погледа у огледало и уплаши се сама себе. Заогрне се за тим шалом, подигне са пода Мартину киту цвећа и метне је на сто, па онда пође к вратима.

Марта весело улету у собу, али на једаред застаде, кад угледа Вјеру.

— Шта је теби, Вјерице? ушита је она. Ти си болесна? . . .

Веселе наједаред нестале с њена лица и устуну место страху.

— Да, није ми баш најбоље, одговори јој Вјера славим гласом. Честитам ти . . .

Оне се пољубе.

— Како си лена и накићена, рече јој Вјера, трудећи се, да се насмешу. Уста јој се осмехнуше, али очи остадоше мртве, без светлости и радости. Осећајући, да не може да влада собом, дохвати брзо стручак и пружи га сестри.

— Ала је диван! ускликну Марта, топећи се од радости и миришући цвеће. — А шта је ово? запита одмах за тим, осећајући испод цвећа нешто тврдо у руци. Ах, Вјерице, и од тебе по-

клоп! — рече, кад виде испод цвећа красан porte-bouquet, искићен бисером и урезаним монограмом. За што ви сви мене тако волите? рече готова, да заплаче од радости; па и ја вас све волим, и како волим, али како ћу то доказати?

Вјера се такођер беше скоро разнежила, али не беше у стању, да јој што год одговори. Само уздахну и метну јој руку на раме.

— Морам сести, рече јој, рђаво сам спавала ову ноћ.

— Мајчица ме је послала, да те зовем у цркву.

— Не могу, душнице, реци јој да нисам здрава, и да ћу остати цео дан у својој себи.

— Шта, ти не ћеш ни излазити из себе? запита Марта уплашено.

— Да, морам лећи у кревет. Мора бити да сам озебла спноћ. Само реци мајчици, да није ништа страшно . . .

— Ми ћемо доћи, да те обиђемо.

— Не, не, није потребно. Ви бисте ме само узнемиривали!

— Па добро, ми ћемо ти послати овамо свега, што ти треба . . . Да знаш, колико сам добила поклона, цвећа, слаткиша! Показаћу ти све . . .

— Да, да, то је врло лепо од тебе! Доћи ћу после, да видим, рече Вјера расејано.

— А шта је ово? Још један стручак! А што лежи на поду? Она подигне и пружи Вјери стручак од поморанџина цвета. Вјера побледе.

— За кога је то? Ко га је послао?

— И тај за тебе, једва изговори Вјера. За тим дохвати неколико чијода и придене неколико цветова Марти на груди. Кад је била готова, пољуби је још један пут и клону од изнемоглости на диван.

— Ти си баш озбиљно болесна! рече Марта забринута. Како би било да кажем мајчици? Она ће послати по доктора . . . Па баш данас, на мој рођен дан ти је рђаво! То ми је сву радост покварило!

— Ништа, ништа, проћи ће то! Не говори само ми речи бабушки, да се не уплаши. А сад иди, хоћу да одахнем, рече јој Вјера тихим и тужним гласом.

Марта је хтеде пољубити, и у тај пар опазу, да су јој очи пуне суза. Марта се и сама заплаче.

— Шта ти је? Што плачеш? тихо је ушита Вјера, бришући крадом сузе.

— Како да не плачем, кад и ти плачеш,

Вјерице. Шта ти је, сестрице! Шта те тишти?

речи ми...

— Ништа, немој се на то ништа освртати, само су ми живци мало раздражени. Пази, како ћеш рећи бабушки, да се не узнемирује.

— Рећи ћу јој само, да те боли глава, а о сузама ништа. Иначе би јој цео данашњи дан пресео.

Марта се пољуби још једном са Вјером па је остави саму.

Кад се Рајски у зору вратио кући, било му је исто тако тешко, као и Вјери. Морално и физички измучен предаде се ену, као што се човек, изнемогао у борби живота, баца у наручја добром пријатељу, предајући се његовој бризи и обрани. И сан зајеста испуни ту своју дужност, однесе га далеко од Вјере, од Малиновке, од понора и од драме, која се јуче одиграла пред његовим очима. Спавао је здравим и прозајичким сном тако, да беше заборавио где је, а можда и ко је он сам, кад су га из јутра пробудили звуци звона. Природа је учинила своје; овим здравим сном му је повратила заморену снагу. Он се протегли и звижну безбрижно, али после неколико тренутака већ се сетио свега, што се прошле ноћи догодило; подигне се и сећаше непомично два, три минута са разрогаченим очима. Из почетка није могао да верује, али после, кад увиде, да је истина, пљесну рукама над главом и нагло скочи на ноге. Лице му се променило; није тако изгледао ни јуче, у најстрашнијем тренутку. Друге муке, не оне јучерање, некакав нови бес га обузе. Као без главе поче грабити одело, које је било разбацано по столицама.

Завони Јегору, без кога не беше у стању обући се. Док се облачио, распитивао је, шта се ради доле у кући и чувши, да су отишли у цркву сви, осим Вјере, која је болесна, потрчи као махнит у стари дворач.

Тихо закуца на Вјериним вратима, али не добије одговора. Почека још мало па ухвати руком за браву. Врата не беху закључана. Пажљиво их отвори и блед као смрт уђе на претима унутра.

Вјера је лежала на дивану. Лице јој беше окренуто према наслоњу. Није се окренула; само се помакла, да се обазре и види ко је ушао, али то не беше у стању учинити.

Он се приближи, клекне поред ње и при-

тисне усне на њену папучу. Она се нагло окрене, и погледа га са изразом непријатна изненађења.

— Шта је то, комедија или роман, Борисе Павловићу? рече му муклим гласом, окрећући се с негодовањем и сакривајући ногу с папучом под хаљину.

— Није, Вјера, него је трагедија! изговори он загушљивим гласом и седе на једну столицу, поред дивана.

Тон, којим је те речи изговорио, дирну је. Она се окрене и погледа га. Његово лице беше бледо и измучено. Таква га још никад није видела. Чињаше јој се, да види са свим другог Рајског, другог човека.

Збаци са себе шал, устане и приближи се к њему, заборавивши у тај мах на сав свој јад. На његову лицу читала је исту таку патњу и страдање, као што беше и њено.

— Брате, шта ти је? Ти си несрећан! рече, метнувши му руку на раме.

У тим њеним речима, њеном гласу избило је на видик све, што је узвишено у срцу једне жене: саучешће, пожртвовање, љубав.

Очаран њеним ласкавим речима, њеним очекиваним нежним „ти“, погледа је Рајски са исто онако одушевљеном благодарношћу, као што га је она погледала јуче, кад јој је, заборављајући сама себе, помагао, да се сиђе у понор. Она му је и нехотице наплатила великодушност његову великодушност, из ње је, исто као из њега јуче, просијао луч једнога од најзвишенијих осећаја човечије душе. Њега обузе вихор смешаних осећаја, а понајвећма очајање са његова последњег ружног дела. Узбуђеност достиже свој врхунац и он горко заплака. Лице своје положи на њене руке и јецаше, као човек, који је са свим пронао на нема више ништа да изгуби.

— Шта сам учинио! Увредио сам тебе, жену, сестру! јадиковао је, облевајући се сузама. То нисам био ја, није био човек, то је дивља звер учинила.

— Немој се мучити и не мучи за бадава и мене! рече му она умиљато. Поштеди ме! Зар не видиш, у каквом сам стању.

Она опет прилегне на диван.

— Какав ударац ти зададох! шапутао је он, грозећи се. Не могу ни некати, да ми опростиш, јер се то опростити не може! Али ти видиш моје муке, Вјера! оне нек ми буду казна.

— Твој ударац ме је болео само неколико

тренутка, јер сам увидела, да га није задала равнодушна рука и уверила сам се да ме љубиш. Тек онда сам схватила, колико си морао претрпети у последње време и јуче. Умири се, ти nisi крив, ми смо сад квит...

— Немој бранити злочин, Вјера. То је све једно, као да сам те ножем ударио...

— Ти си ме само пробудио. Пре тога сам спавала. Вас све сам гледала само као у сну, била сам зла, општра, заборавила сам на све...

— Шта да радим сад, Вјера? Да отпугујем? Али како ћу у оваком стању путовати? Доуети ми да издржим казну овде и да се измирим са свим оним, што се догодило...

— Махни се тога. Твоје уображење је начинило од обичне погрешке злочин. Сети се само, у каквој грозници си се налазио, кад си то учинио! То не може наше пријатељство помутити, рече му одмах за тим и пружи му руку. Ја те не осуђујем, а не бих ни могла, јер сад и сама знам, како се лако може погрешити!

Она је једва говорила и очевидно се напрезала, само да га колико толико умири.

Он стисну руку, коју му је пружила, и уздахне.

— Ти си добра, као што су све жене добре, и не судиш умом него срцем ту погрешку.

— Ти си сувише строг са собом, Борисе; други би био потпуно уверен, да има право. Само једно ти могу цребацити — и то, што си се сувише пожурио са својим етручком... Враћајући се оданде, смислила сам да пошаљем по тебе, да теби првом поверим све, и да тим бар мало оправдам своје понашање према теби, које ти је много мука проузроковало... Али ти си се пожурио...

— Ох! уздахну тешко Рајски.

— Али махнимо се сад тога, то ћемо после... Сада те молим, као пријатеља и брата, да ми помогнеш, да ми учиниш велику услугу... Ја мислим, да ми не ћеш одрећи?

— Вјера!

Он не рече ништа више, али кад га је погледала, видела је да може тражити од њега, што год хоће.

— Још док осећам у себи снаге, хоћу да ти испричам своју историју у овој години мога живота.

— За што? Ја не ћу и не морам ништа знати.

— Немој ме прекидати! Ја једва динем, а

време је скупо. Испричаћу ти све, а ти ћеш онда бабушки. Ја сама не могу, језик ме не би хтео слушати. Умрла бих, а не бих могла свршити...

— Бабушки? А за што? једва изговори он од страха. Помисли само на последице! Шта би било с њом? Зар не би било боље све прећутати?

— Ја сам се већ промислила. Ма какве биле последице, њих ваља поднети и ништа не скривати! Можда ћемо обадве умрети, полудети, али ја је не могу обмахнути. Требала сам јој одавна све признати, али ја сам се надала, да ћу јој моћи друго нешто казати, па сам ћутала и чекала... Да ужасне казне! дода тихо и спусти главу на јастук.

— Све да јој кажем! И за јучерашњу ноћ? зашта је тихо.

— Да.

— И име?

Она једва приметно климну главом и окрене се на другу страну.

Рајски седне поред ње на диван, а она му шапатом и често прекидајући исприча историју својих одношаја с Марком. Кад је довршила, она се замота у шал и тресећи се од врућине легне опет на диван. Он устаде сав блед. Обоје ћутаху, мислећи у себи на ужасне тренутке, који ће наступити. Она је мислила на бабушку а он на њих обадве.

Њему се ваљало спремити, да зада још један ударац ножем и другој жени, коју је љубио као своју мајку. И уз то овај ударац је морао задати хладним срцем, из дужности а не као први у разгару страсти и слене освете.

— Да, та страшна порука је заиста „важна услуга“, мислио је у себи.

— Кад треба да јој кажем? зашта тихим гласом.

— Што пре! Кад сазна све, одмах ће ми бити лакше. И онако имам и других мука. — Имам и тежих, него што је та, рече за тим у себи. — Додај ми још колоњску водицу, тамо је негде, рече, показујући на сто за тоалету. А сад ме остави саму, уморна сам.

— Данас не ћу моћи говорити с бабушком, има гостију! А Бог зна, шта ће с њом бити, кад чује све! Сутра!

— Ах, викну Вјера, хоћу ли још живети доде! Ти до сутра, како будеш могао, умири бабушку, измисли што год, да ништа не посумња, и да не би слала кога овамо.

Још с тежим срцем, него што је ушао, изиђе Рајски из Вјерине собе, а она затвори очи, да ништа не види. Она је желела, да око ње буде најгушћи мрак, савршена тишина, да јој очи не вређа ни најмањи зрачак и да никакав звук не

допре до ње. Чинило се, да жели неко особито, невиђено душевно стање, да јој сви осећаји, ум и тело отупе, да се претвори у биљку, па да ништа не мисли, не осећа, не сазнаје.

(Наставиће се.)

ПЕТ СТОТИНА И ТРИ ГОДИНЕ.

15. јун 1389. год. означен је у историји јужне Јевропе као дан, кад је последњи бедем хришћанства пред најездом суровог исламизма порушен био. Насилно разорене двери Јевропе беху отворене вратнице, кроз које је, као холујина, вековима узлетала дивља, османлијска хорда, узмахујући Мухамедовим топузом и на бедеме самога *Беча*.

Од тога доба навршила се већ *трећа* година после пуних *чет* *сталећа*, и ми, потомци косовских мученика, заустављамо се са дубоком поштом пред тужном историјом, што је преливена крвљу пет-вековног ужаса, насртањем на част и име једнога народа, веру и опстанак његов; заустављамо се пред историјом очајања, али и светле славе, јер је она освештала ону узвишену истину, која, лебдећи над нама, вели: *Кроз векове очајања и сатирана, кроз векове варварског угнетавања, где би многих народа нестало, свест српског народа, крепљена великим духом отиора, на послетку је победила! Српски народ васкрсао је из мученичког гроба и тим, на очиглед целој Јевропи, доказао, да га није нестало, да га ни варваризам ни господство османлијско није претошило!*

Заустављајући се пред овим колико историјским толико и психолошким фактом, питамо се, како је могао настушити онај кобни дан, за којим следоваше петвековно очајање? Је ли доиста томе повод неслога српска, коју народно предање с колена на колена проклиње, или имаде још и других моћних чинилаца, који нису зависили ни у чему од наше воље?

Да пронађемо прави узрок нашој пропаст, не смемо се задржати на самом *Косову*, јер она није тамо. На *Косову* се истиче *само* резултат, свршетак народне трагедије, која се куд и камо раније у клицу заметнула. *Дух историје* нека нам помогне, да у најкраћим потезима изнесемо све оне узроке, који се од досељења повлачине, а који учинише да над светлим крстом хришћанске културе затрепери бледи полумесец азијатског варварства.

* * *

На југоисточној страни Јевропе била је у самом почетку средњег века источна римска империја, која се, у оно доба, називала: „*Трачко илирско полуострво*“, а доцније „*Балканско*“ прозвана по средишту планинских ланаца, који се, од *Шаре* до *Рила*, кроза све полуострво гранају. На том трокуту, а на међама између *Дрине*, *Саве*, *Дунава* и *црнога мора*, за тим *Јегејског мора* и *Адрије*, населио се један повећи огранак словенског народа, *српски* народ.

У тамној прошлости, коју бисмо, по свом непознавању, могли назвати *предисторијском*, ми не налазимо још очевидних података о животу српског народа. Да ли се он, у долинама бујне *Азије*, а на обалама *Сербездарије**, развијао самосталним, политичким

* Није на одмет, у погледу имена: „Србин“ забавити се и овом поставком. Је ли име: Срб постало од „Сораб“, „Serv“ или „Сербез“? Толико се зна, да су Словени у прадомовини живели међу рекама *Оксусом* и *Јаксаргесом* (*Амур-даријом* и *Сир-даријом*). На татарском, турском и перзијском

www.животом или је тамо живео у општој заједници са осталом браћом Словенима, о томе је тешко рећи, да ће историја ма када *тачно* расветлити. Али ако то не можемо знати, а оно ипак имамо, ма посредних, података о духу, који је вејао код овога народа у његовим политичким, религијозним, општинским и домаћим појмовима.

Религија и племенски ред, који народ донесе са собом на балканско полуострво, сведоче јасно, да је српски народ дошао у Јевропу са прекаљеним установама у погледу религије, друштва и државе, а никако, као остале варварске хорде, које сем освајачких и дивљих пожуда не имаћаху никаквих виших идејала. А то је доказ, да је српски народ стојао на много већем ступњу образованости, него ли многи други, који већ из одавна код утицајем римско-грчке културе у Јевропи живљаху.

По религији и народним обичајима, који

језику Сир-дарија звала се и зове се још и данас Сербез-дарија, што ће рећи: слободна река. Један део словенских племена био је потчињен татарским и перзијским народима, а она, која живљаху северно на обалама Сир-дарије, беху слободна, непотчињена. За разлику од потчињених ова су звани: „Сербез“, а реку непокорених племена „Сербез-дарија“. Ово име су слободна словенска племена задржала, избацивши суфикс: „ез“, све до последње сеобе, а доцније се задржало само код балканских и лужичких Срба. Писац овога чланка није филолог, али мисли да ову поставку не треба овлаш пропустити, без стручнијег претреса, тим пре, што се зна, да ни један народ није сам себи име падео, него га је увек од других добио. Тако слично име добили су од других галских племена и Франки, што значи: слободни или како Татари, Фарзи и Турци веле: „Сербез“. Осим тога, да је име „Серб“ постало од словенскога „Сораб“, могло би се с правом питати: на како то да се оно појави на тако два удаљена краја Јевропе и међу два удаљена племена балканских и лужичких Срба, који не имадоше у Јевропи никада заједнице, па ни по блискости језика, докле га код најближких племена: Хрвата, Бугара, Словенаца и Руса — нема? По свој прилици дакле да је овом имену корен у источним језицима, да смо га добили у општој заједници, да се код појединих племена заменило новим било пределим (као Пољаци) или другим именима, а остало само још код балканских и лужичких Срба. Никако пак од латинскога: „serv“, јер би се оно односило и постало опште име свију словенских племена, која у границама римске империје живљаху.

су од VII. века запажени, види се у велико, да је српски народ највише склоп мирном и питомом животу, коме је сврха, да се сам собом самостално развија. Поједини историци грчки из онога доба приказују нам Србе као племе, које нема освајачких пожуда и које, певајући песме богињи плода и богу гостољубља, у миру и тишини обрађује своју земљу.

Међу тим, ко год је пратио историју интелектуалног развића народа, знаће, да склопост питомом и мирном домаћем животу условљава социјалне установе, које се битно разликују од оних варварских. Према самом томе и српски је народ морао стојати својим интелектуалним особинама на таквом ступњу развитка, какав се код многих јевропских народа почео развијати тек кроз дуг низ борби у самој Јевропи.

И заиста, ако узмемо на ум то, да су Срби из прастаре постојбине дошли у Јевропу са *илугом, жрвљем за мливо живота, сриом, разбојем, тачним разликовањем и произвађањем боја*, као и осталим земљорадничким справама, па му ставимо на супрот оне дивље хорде *Хуна, Авара и Татара*, које, не имајући ни појма о свему томе, улетаху у народе са мачем и огњем, распростирући на далеко страх и пустош, онда се не сме порећи да грчка империја не беше никад сретнија, него оног дана, кад је у опустошене своје долине примила народ, који ће у најкраћем времену од трачко-илирског полуострва начинити житницу ондашње Јевропе.

Међу тим, време, кад се српски народ у грчке земље са свим досељава, било је судбоносно по васцели свет. Светска империја, *Рим*, угасила је последњи зрачак свога живота. Издишући оставио је стари век новоме у наслеђе своје основне установе, обрађене у *римском праву*, као и поворођену религију *хришћанства*, којој беше задатак да из темеља преобрази ондашње друштво. *Источна* римска империја била је тај наследник, који требаше да са обала Босфора нов живот у народе унесе.

Нема сумње да је Византија и почела ово вршити; али сами основи римског права, које се као најопробанија правна уста-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

нова у ново друштво укорењавало, били су измењени само по форми. *Ропство*, на којем се оснивало старо друштво и које беше *искључиви* узрок пропасти како античке *Јеладе* тако и „вечног“ *Рима*, а против кога је устала религија Назарећанина, заштићена византијским хришћанством, ушло је у ново друштво под именом *феудализма*.

Српски народ морао је доћи у сасма противан положај оваковој политичкој дру-

али не као у Римљана. Ње је било на првом месту у племенској задрузи, а тек на другом у породици, и то породици у ширем смислу; *инокоштина* није постојала, а појединац није могао имати „*особине*“ из непокретног имања. Тек кад је концентрисани феудализам са византијским хришћанством почео да руши земљорадничку религију Срба, започело је и словенско, *обичајно право* да уступа римскоме, разуме се прво у политичком животу, а са побе-

Мита Топаловић.

штвеној установи, јер од памтивека живљаше под утицајем свога, *словенског* права, у којем не само да не имађаше никаквих основа ропства, ни физичког ни политичког, но шта више штитећи у себи *племенски ред*, имађаше у нечем и таквих начела, која се тек данас у модерном комунизму налазе.* *Својина* је, до душе, била позната,

* Још се и данас налазе остаци поменутог „оштества“. Тако су пашњаци и данас оштите, као и риболов. И данас трговац стоке, која путује, има права да на оштинским пашњацима и жи-

дом феудализма, не могавши да му се прилагоди, уклони се из племенског друштва и државе у скромне домове породичног живота, српску задругу.

Да се народ српски одуширао свакоме новачењу са стране, о томе нема сумње ни за то, што је у његову политичком и економном друштву постојала куд и камо

ронађи других оштина уз пут свој живи мал и по три дна храни и т. д. што је све заоставина од старе племенске задруге. То исто стоји и са оштинским „испустима“.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

veћа sloboda и равноправност, него што је образована Јевропа у старој Јелаци и Риму имала. Племенска већа, на којима су преставници народни са својим жупанима управљали земљом, равноправност на дому

и суду, у друштву и пред жртвеником, све то беху установе племенског реда, који нити с поља потчињавање нити унутра економску и политичку равнотежу сузбијаше.

(Наставиће се).

Драгутин Ј. Илић.

УМЕТНОСТ

МИТА ТОПАЛОВИЋ.

На пољу наше малене и пејачке музичке књижевности заузима видно и угледно место вољан јој трудбеник *Мита Топаловић*, учитељ музике и певања на срп. вишој девојачкој школи и ликовођа у нас Срба најстаријег и са прегоштва и љубави према милој нам песми црквеној и народној највиђенијег срп. цркв. певачког друштва у Панчеву.

Од кад се оно у нас Срба заталасала еретна мисао и распламтео бујни покрет оснивања певачких дружина, да нам оне, музиком и песмом, тим најдивнијим благом душевним, буду будионице свести, духа и осећаја српских и школе негованке лепе нам песме наше, од то доба, на пољу музичке уметности, коју у нас подигоше и снажна јој полета дадоше певачке дружине наше, виђамо и синова народа нашег, који се са пуно љубави и одушевљења посветише уметности тој, поставши јој прави и ревнији апостоли у народу нашем.

У колу млађих трудбеника на пољу музичке књижевности ужива лепа гласа поред *Др. Пачу-а Ј. Маринковића*, *Мокрањца*, и *Мита Топаловића*.

Мита Топаловић родио се 27. септ. 1849 г. у Панчеву, од оца Јована и матере Марије. Родитељ му беше занатлија. Основне школе и вишу реалку свршио је у Панчеву. По свршењим реалним школама оде у Беч, где је две године изучавао технику. У Бечу, кад му се породила жива жеља за музиком, одаде се вољно музичком образовању своме, за које је имао поред добре воље и труда, још и лепа дара. Прве основе музичке образованости своје постигао је, изучавајући музику приватно у Ф. Товачовског у Бечу, по том оде у Златни Праг, где је оргуљску школу с врло добрим успехом свршио. Српско црквено друштво с једне, а црквена општина панчевачка као руководељка закладе Сандуловића и Барајевца, великих добротвора општинских, с друге стране потпомагала је његово школско образовање те му пружио прилике, да започети свој посао као што треба сврши. Од неких 30.000 ф. који су из поменуте закладе утрошени на стипендије до данашњег дана, Топаловић је, као стипендиста ове општине, од

толиких других, једини остао ето у служби свог рођеног огњишта и општине своје, и ако је са многих страна имао ласкавих позива и сјајних понуда. Године 1872 врати се Топаловић из Прага своме огњишту, а 1873 ожени се Чешкињом Маријом Титрос, која је примила православу веру. По смрти В. Хорејшека, тадањег ликовође срп. цркв. пев. друштва панчевачког, буде Топаловић децембра 1874. г. за ликовођу изабран, и служи од то доба до данашњег дана друштву као ликовођа вољно и позиву као и служби својој тачно и ревно.

Црквено певачко друштво панчевачко, ценећи трудбу и рад свог ликовође, прославило је 1886 год. десетгодишњицу рада учитеља свог на врло свечан начин, одајући тиме пошту признања, љубави и заузимљивости његовој према свему што је углед и глас друштва, како у месту тако и ван места, дизало и ширило. Истина Бог, и Топаловић је отпочео свој рад на већ обделаном земљишту, те му је било лако настављати, поучавати и довршивати оно, што су му тако лепа гласа претходници отпочели и темеља ударили. Имати претходнике: Јенка, Лжичара, Цца и Хорејшека с једне, а с друге стране певаче, у којих је воља горостасна, издржљивост беспримерна, љубав према песми неизмерна, свест о дужности сасма развијена — велик је добитак. Сваки од претходника му има у историји цркв. пев. друштва панчевачког свој листић лепих заслуга, али држим, да се не ћу огрешити о истину нити умалити заслуге поменutih ликовођа, ако речем, да је цркв. пев. друштво панчевачко под управом М. Топаловића, на пољу неговања црквене песме и појања, достигло највећи успех и савршенство. Под управом М. Топаловића отпочело је цркв. пев. друштво 1885 г. неговати „духовне концерте“, које друштво сваке године на велики петак и прве недеље божитњег поста, први у цркви а други у св. савској дворани, приређује. Духовни концерти највећма омиљене публици не само у месту већ и на страни, тако, да је сваком приликом приређивања концерата тих увек сиљних гостију, који уживају у лепој песми црквеној, како је

то вешто и лепо умеју певачи и певачице да прикажу. Сам Топаловић пак извртан је певач и појач. Леп, јасан и пријатан тенор-баритон његов милина је слушати.

Композиције Топаловићеве су махом лаке, мелодијозне и — ведре; нарочито су му врло лепе, складне и миле децеје песме, које му вештачки за руком иду. Прва му композиција беше лепа песма за мушки хор „Соколи“ а за овом се ређају махом све лаке, пријатне, миле и савршене композиције, којих је данас двадесет на броју, које за мушки које за мешовити хор, сем соло-песама, које овде не можемо све побројати.

На позив приређивачког одбора за прославу стогодишњице Вука С. Караџића 1888 г. у Београду, компоновао је Топаловић, „*Ангтеозу*“ пок. Ђ. Малетића, у двадесет бројева које сола, које дуета и хорова а уз пратњу оркестра. Стручњаци похвалише ову работу, што Топаловићу ваистину служи на част и дику.

Топаловић је ставио у поте цео Осмоглашник, Триод, Пентикостар и све велико пјеније, како му то појаху и поучаваху у нас на гласу црквени појци и знаоци, пок. Ат. Поповић, прота карловачки, па Ђ. Поповић, садашњи парох у Ср. Карловцих, па прота београдски Ж. Јовичић, па Симеун Кољевић, негда учитељ панчевачки а ђак покојног пароха сомборског Димитрија Поповића.

Целу ову работу испитала је комисија под председништвом пок. митрополита Т. Мравовића, на гласу вештака и појца, и досудила делу овом награду од сто ћесарских дуката. Да би дело ово могло света угледати и бити од користи свештенству и свима пријатељима песме нам црквене, обратио се М. Топаловић и Св. Синоду нашем, да дело у закриље узме, испита и препоручи. И заиста св. патријарх Георгије одреди комисију да дело ово испита и своје назоре изрече. После толико труда, љубави и оданости овој ствари, после толиких мука и рада његова,

а живе жеље да нам се лепо и дивно црквено појање карловачко очува и сачува у правилности својој, ето комисија резенцијом својом спречи или хајде рецимо одложи (не дај, Боже, ad Calendas Graecas) излазак дела овог, о којем најповољнији суд изрекоче у нас најпризнатији појци црквени.

М. Топаловић штампао је литургију по Станковићу за мушки хор; за тим своју литургију у два гласа; па две свеске децјих песама, а сад спрема за штампу III. књигу децјих песама, као и допуну за литургију с многим уметцима разних црквених припева. У рукопису спремио је и једну теорију музике, коју би требало што пре да изда.

На срп. вишој девојачкој школи служи Топаловић осамнаест година као учитељ музике и певања, и то с успехом. У музичкој школи, која данас броји тридесет ђака, од којих две трећине бесплатно уче, а која школа стоји под покровитељством цркв. пев. друштва, ради Топаловић сваки дан ревни поучавајући своје ученике.

Са лепе своје вештине, труда и рада стекао је Топаловић лепа гласа у нашем српском свегу. М. Топаловић је почасни члан београдских певачких дружина: „Даворја“, „Слоге“, „Радевичког пев. друштва“, „Обилића“; био је дописни члан српског ученог друштва, почасни члан цркв. пев. друштва бекеречког и грочанског. И право је — али је право, да и богодани му дар и даље обилатије развија. М. Топаловић је у најбољим годинама; оно, што обично у човеку, који није гвоздене воље, хоће да скрха и убије вољу и сваки лепши полет душевни, а то је љута борба животна, то пријатељ наш Топаловић, срећним приликама, не познаје у оној мери, као многи други. Очекивати је од М. Топаловића, у ког је и воље и спреме и дара, да се не ће занети никаквом хвалом, нити заштити каквом ситном пакосћу, већ да ће на путу свог лепог позива, лепе вештине све на више ићи, те глас имену своме, општини својој, певачком друштву и народу, из ког је поникао, подизати и дичити.

Лука Поповић.

КЊИЖЕВНОСТ.

ПРИЛОЗИ ЗА ПОВЕСТ СРПСКОГА НАРОДА У ЗЕМЉИ УГАРСКОЈ.

II.

О ковинским привилеђијама.

(Свршетак).

О о том питању нека други расправља; нека г. М. Луданћ, етановник ковински, којег се привилеђије те много више тичу, него што се оне мене довоземца дотичу,

потруди старост своју на нека он расправи и то питање — а ја морам одговарати на друго, главно питање.

Ја већ толико говорим и расправљам о тим

ковинским привилеђијама, а још се нисам ни до-
такнуо — тога главног питања, а то је: Па шта
садрже те привилеђије? Каква права и повласти,
какве слободе и опросте дане су и дароване
тим силним краљевским листовима, повељама и
привилеђијама, које су у тецају више од сто
година Србима Ковинчанима, и онима доле испод
Панчева и тима горе испод Будима, даване и
издаване?

О Србима у Доњем Ковину, и шта је њима
нарочито дано, шта ли ујемчено тим привиле-
ђијама, не могу ништа казати, јер, као што сам
горе већ поменуо, Срби се у привилеђијама
краља Жигмунда и краља Алберта (од 1396 до
1438) изречно не помињу. Привилеђије те дане
су васколиком становништву вароши ковинске и
села Балвањоша (Балваниша, Балваништа, данас
Баваништа) и Скроновца, која су принадала
вароши ковинској, без разлике вере и народности.

Па кад је тако, шта се мене, или шта се
нас данас тичу слободе, повласти и благодети,
опрости од плаћања царине, бродарине, разних
пореза и приреза, дани и подељивани од угар-
ског краља Жигмунда вароши ковинској као
месту трговачком? Исти краљ Жигмунд давао
је за свога краљевања сличне и још веће по-
власти, слободе и многима другима краљевским
варошима у Угарској.

У погледу пак оних повеља и повластица,
које су угарски краљеви, почињући од Влади-
слава I. краља до краља Јаноша Запољског (од
1440—1537 г.) давали и понављали, најпре Ср-
бима, бившим варошанима и становницима у До-
њем Ковину, који су се преместили и настанили
г. 1440. на острву ченељском, оназито имам
прво и прво оно исто, што је већ министар
Бартештајн оназио, а то је, *да ни у једној ко-
винској дипломи нема ни речи о вери и цркви,
којој су ти ковински Срби принадали*; а да ли
се из тога може извести оно, што Бартештајн
изводи, да се наиме „и тим потврђује, да донде,
док није маха отела народна омраза на Раце,
није ни мржња на неупијате бар тако жестока
била“, или се узрок тој појави у чему другом
тражити има — и то остављам г. М. Јудаићу
да коначно реши и пресуди.

А за оне слободе и повластице, које су Ср-
би, продужујући своју трговачку радњу, коју
су терали у Доњем Ковину, уживали и у Гор-
њем Ковину; и за оно ново право, које им је
поделио краљ Матија г. 1464., по ком су вла-

ени били кушити сувад и дрва, која ветар обори,
и то ни за какву другу потребу но само за
огрев, и да сувадину ту и те обломке могу ку-
ћама посити на колих, на коњу или на магарету
или ма којим другим начином — ко данас да
потанко разабера, да се интересује и да се
одушевљава за те трговачке слободе и та Њи-
танска права горњоковинских Србаља и њих
њихових становника? И ко ће од Нековинчана
још да се жести и да жали, што Срби у Гор-
њем Ковину већ одавно не уживају она права,
оне слободе и опросте, које им дадоше блажене
памети краљеви угарски као својим верним ме-
штанима и маловарошанима?

Но паба ти било и права и оних слобода!
Друга жалост обузима и Ковинчанина Макс
Јудаића и нас Нековинчана, а то је, *што је
Срба у Рац-Ковину скоро већ нестало*.

Но је ли могло бити друкчије и ко је крив
због те жалосне појаве?

Ја мислим, да су Ковинчани, они стари Ко-
винчани, оне старе Њите у Доњем Ковину пре-
ма Смедереву сами криви, што су се одмах,
чим поникоше на месту, где нису били посејани,
почели губити и нестајати.

Та ко је терао и отерао оне варошане и
становнике ковинске с доњег Дунава чак горе
под Будим у средину Мађарске? Зар се нису
могли доле где међу својим родом у Срему или
у бачком Подунављу за време склонити или за
свагда настанити, већ ајд' са женом и децом на
ченељско острво? И ко је терао и натерао па-
тријарха Арсенија III. и Србе из старе Србије
да оду на крају г. 1690 чак у Сент-Андрију и
да тамо остану?

И сад жалимо, сад плачемо, што нестаје и
што је већ нестало српскога народа у срцу
угарске земље! „Но сије етатског и етатистико-
политическог разсужденије историјескому перу
не приличествује“ рекао би Рајић, кад се за-
несе на етатне мудровати. Па тако велим и сам,
прекидајући ово неумесно мудровање.

Нисам се најмио и не морам ја баш исцр-
пети и казати све, што би се дало рећи о ко-
винским привилеђијама и о судбини Ковинчана,
којима су те привилеђије дане од искона до
данашњег дана.

Мене је покренуло, да пишем о ковинским
привилеђијама, то, што сви, који писашу о на-
сељима српским у Угарској, почињу с насеље-
њем оних Срба, „који се у време краља Sigis-

munda doseliše iz Srbije na otok Cepelj kod Budima, gdje im bijaše podjeljeno mjesto Sv. Abraham ili mali Kovin, odanle prozvat od Magjara Rác-kevi t. j. srbski Kovin i da je tim Srbima dao kralj Sigismund privilegije od god. 1405, 1412, 1428, 1435 (ч. Књижевник II 485). А тако писати није требало бар од оног доба, кад је изишла на свет 105-та књига епископ Летописа и у Летопису том повеља краља Владислава од г. 1440 и повеља краља Матије од 1458 г. А како сам се тек ражљутно, кад сам опазио, како је и у књизи по свој монархији нашој распрострањеној а званој: Die oesterreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild, Ungarn, Band II. Wien 1891. на страни 625. отпочет опис Србаља у јужној Угарској. Но с г. Антонијем Хаџићем, који је написао тај опис, још ћемо се разрачунавати, а ја, као што сам се брзо и јако наљутно, кад сам прочитао страну 625 и следећу за њом страну тога описа, тако сам се после брзо и лако одљутно те не љутећи се већ ни на ког написао сам ово о ковинеким привилеђијама само за то, да се види и сазна:

1) да пре 1440 г. није било на чепељском острву епископа насеља;

2) да Срби, који страхом од Турака гоњени поменуто г. 1440 доспеше на чепељско острво и тамо се на пустом месту настанише, нису дошли из српске земље већ из земље угарске, из доњих крајева, из вароши ковинеке и села Баваништа и Скроповца; и

3) да се с почетка и дуго времена мислило, да ти с једног краја Угарске на поменуто острво дошли Срби не ће ту на веки остати, већ да ће се, кад опасност мине, вратити натраг, од куд су дошли. Но ти Срби, већим делом трговци, заштићени од краљева угарских, уживали су на чепељском острву старе трговачке слободe и слободштине и нове повласти, а све тргујући и промишљајући о своме добитку.

И они осташе тамо и дочекаше тамо године 1543 Турке и потпадоше под Турке, од којих се били преплашили г. 1440. те доспели из Доњег Ковина на чепељско острво, где ће умирати и изумирати и најпосле са свим изумрети.

И. Руварац.

КЊИЖЕВНЕ ОЦЕНЕ.

Bolgar népköltési gyűjtemény. Eddig kiadatlan eredeti bolgar szöveggel. Fordította és a bolgar kormány segélyével kiadta: *Strausz Adolf.* Az előszót írta: Dr. Sismanov D. Iván, a bolg. közokt. minisztr. osztályfőnöke. 2 kötet. Budapest, 1892. Révai testvérek. Ára 6 frt — L. 334+XVI+393.

„Бугарску владу и народ карактерише, да све, што у последње време чини, чини из политичких рачуна. Ни књижевна њена подuzeћа нису без те карактеристичне црте, ма да се пред ученим светом и обичном публиком појављују у другој боји“ (А болгар kormányт és nemzetet jellemzi, hogy bármit tesz is az utóbbi időkben, annak okvetlenül van valami politikai háttére. Még irodalmi vállalatok sem nélkülöznek teljesen ezt a jellemző vonást, habár a tudományos világ vagy a laikus közönség előtt más színben tünnek fel. Стр. 1.) Тим речима почиње Штраус своју повећу расправу, која је штампана пред првим делом ове збирке, и већ овим речима дао је својој збирци и расправи најбољу сведошћу непристрасности. Штраус признаје, да бугарска

влада све што год ради (па и у књижевности) ради само из политичких рачуна. Дело ово Штраусово издано је помоћу бугарске владе, те је — по речима Штраусовим — и ово дело потпомогнуто из политичких разлога. Бугарској влади је стало до тога, да се глас „бугарских“ народних песама распростре у образованом свету, и да образовани народи упознају бугарске песме, обичаје, веровања и т. д. С тога бугарска влада потпомаже свако књижевно дело, које упознаје „Запад“ са бугарским народом, особито које га упознаје са „правим стањем ствари“ у Македонији. Али дела, које бугарска влада потпомаже, та дела нису и не могу бити објективно написана, јер влада потпомаже дела, која су написана тако да потпомажу бугарске државне интересе, а ови се косе са државним интересима еписким. Заинтересовани народи не могу објективно судити о својим споровима; исто тако и писци, које потпомаже једна влада заинтересованих народа, морају бити субјективни у спору дотичних народа. Чисто објективни могу бити људи са свим страни, који су о стању

WWW.LIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

ствари добро извештени, а који ништа немају да очекују ни од једног народа. Штраусово дело дакле *није могло* бити објективно написано.

У „Стражилову“ је већ више пута била реч о Штраусову најновијем делу. Речено је тамо, да Штраус не зна бугарски и да су му дела ефемерне вредности.

Г. Дуговић је бранио Штрауса (в. 19. бр. „Стр.“) али ипак стоји, што је др. Миланић рекао, да *Штраус не зна бугарски*, или бар не зна онолико, колико би требало да зна онај, који хоће да преводи „бугарске“ нар. песме.*

Предговор др. Шишманова штампан је и на бугарском језику и у мађарском преводу. Из тога превода најбоље се види да Штраус не зна бугарски.

Др. Шишманов пише: „Русо и Хегелъ стѣпваха навредъ на Бюхнера, Молешота и Фогта“ (стр. III.). Штраус је то превео овако: „Rousseau és Hegel léptek Büchner, Molesot és Vogt helyébe“, Русо и Хегел ступише на место Вихнера, Молешота и Фокта;) стр. III. и XII.; ср. Phil. közl. стр. 333.) Др. Шишманов пише: „Обшто мѣсто въ всичкитѣ литературни историсъ отъ *Шеровета*“ (стр. III.); по Штраусу: „(ezt) megtaláljuk minden irodalomtörténetben *Serovattól*“ (стр. XII.; Phil. közl. стр. 333.) Штраус пише: „Karadzsicsev énekei“, „Vukovéval“, „Szveti Petka“, „a szerb guslicárok“ (гуслари), и т. д. из чега се види, да Штраус не зна ни најобичније ствари у бугарском језику. И у преводима песама има много нетачности. (В. Phil. közl. стр. 335—340.)

Али има још нешто, што нам не показује Штрауса баш у најлесној боји. То су (да се најблажије изразим) *нетачни преводи*. Тако он пише: „Gerlach 1573-ban Pirok körül talál romokat, melyeket a nép Obilič Milossal és Kraljevich Markóval hoz kapcsolatba“ (Герлах г. 1573.** налази у околини Пирота развалине, које народ доводи у свезу са Милошем Обилићем и *Марком Краљевићем*; стр. 27.) У Пинину и Спасовићу (Geschichte der slav. Literatur; стр. 345.), одакле је

Штраус то извадио, нема спомена о Краљевићу Марку, као што га ни Герлах не спомиње (Rad jugosl. ak. XXXVII. стр. 115.; Гласник XXXVI. стр. 207.; М. Ђ. Милићевић: Краљевина Србија, стр. 225.) На стр. 70 и 71 *превео је* (али он то не напомиње) из познате збирке браће Миладиноваца (Бугарски нар. пјесни, стр. 528) неке ствари о Краљевићу Марку, само је свуд где год је могао уметнуо бугарско име, а оно се у оригиналу на том месту ипде не спомиње. Тако Штраус пише: „A bolgár, ha erre megy“ и т. д. а код Миладиноваца стоји: „Пѣтници-те“ и т. д. Штраус бележи једно народно веровање о смрти Марковој овако: „Mások szerint a tengerparton több bolgár megvédégette Markót és az nagy örömében, hogy bolgár emberrel jött össze, megigérte, hogy nem sokára el fog jönni, csak menjenek haza, mert meg fog jelenni újból bolgárai (!) között, élükre fog állani...“ Други причају, да су више *Бугара* угостили Марка на морској обали, и да је он, радостан што се са Бугарима саптао, обећао, да ће на скоро доћи, само нека они иду кући, јер он ће се на пово појавити међу *својим (!) Бугарима*, ставиће им се на чело... У зборнику браће Миладиноваца стоји овако: „Велятъ че, Марко Крале оште те живъ, како разкажвалъ *Прилежанциъ*, кои зборвалъ со него. Той билъ кунецъ и пливалъ по море со стока. Одъ ветришта сѣ принудилъ да излезитъ на цуетъ островъ, кжде во великолени кжшти нашолъ Марка, кои бѣше отишолъ тамо одъ како излезе туфег-отъ. Таковъ печеканъ случай зарадва Марка, кои причека добро и гости сотатовник-отъ му, и го поцрати велештем, че скоро ке дойдит време да шетатъ той пакъ по земѣ.“ Ни речи о Бугарима! На стр. 81—89 описани су бугарски сватови. На стр. 81 стоји: „Deberskoi lakodalmi szokás“, па да се још већма завара траг, додано је у загради: „Elmondta mala Reka faluban hűségesen és szószerint Serenkov N. K.“ Приповедно у селу Малој Реци верно и од речи до речи Чепенков Н. К.) Међу тим је опис тих сватова („деберских“) *преведен* скоро од речи до речи из збирке браће Миладиноваца („Обичаи на свадби въ *Кукучиъ*“, стр. 517—521.)

Дела, у којима има овакових ствари, заиста су ефемерне вредности.

(Наставиће се).

Ст. Станојевић.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

V. Jagić. *Archiv für slavische Philologie* unter Mitwirkung von A. Brückner (Berlin), J. Gebauer (Prag), C. Jireček (Prag), A. Leskien (Leipzig), W. Nohring (Breslau), St. Novaković (Belgrad), A. Wesselsky (St. Petersburg) herausgegeben von —. Vierzehnter Band. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung. 1892. vel. 8-a. str. IV.+643. — Iзашла је и четврта свеска 14. књ. Архива и тијем је довршена та књига. Рећи и једну похвалну ријеч овому предузећу звало би се сипати пијесак у море. Доста је само казати, да Архив без икакве предрасуде увијек с једнаком пажњом пригрљава све Словене и да од својега постанка с једнаком темељитишћу расправља своје задатке. Четрнаест досадашњих књига су права ризица словенске филологије, књижевности, језика, старина, повјеснице и свега што је сродно с њима. На својим страницама сједињује Архив у братско коло најврсније научнике свијех Словена, расправља питања, која се тичу и свијех Словена као једнокрвних и једнојезичног племена и сваког племена наполе а уједно је достојан посредник између словенске науке и западне. За нас Србе и Хрвате, који не имамо засебна филолошкога листа, има А. релативно већи значај него за Чехе, Пољаке и Русе тијем прије што уредника крв и род веома често свраћају на питања и приједмете, који се тичу његова племена. — У овом приказу намјера ми је, да изнесем пред наш свијет из 14. књиге Архива чланке, који се тичу посеще нас. Међу *расправама* (Abhandlungen) је на стр. 73—75 чланак *K. Jurečka* *Reiterspiele im mittelalterlichen Serbien*, у којем се говори о кованичкој игри, која бјеше за деспота Ђурђа Бранковића 1435 г. о божићу у Приштини, на мјесту, које се зване *потчиште* (= тркалиште). У извору се вели, да та игра бјеше сваке године. Не ће ли то бити исти обичај, који се још и данас држи у нас о првом даљу божића, када се момци утркују.* То се вели „пратити“ или „вијати божић“. — Стр. 75 исти писац наводи потврду за ријеч „стањанин“ (= данас гостишчар), која долази у Зак. Душанову. — Стр. 77 *Јосиф Аранца* тумачи ријеч „јарула“, која долази код Бараковића. Јарула (долази и арла, јерула, јерулица, јарла) је од лат. *areola* = цвјетна лијепа. — Стр. 78—82 од истога писца *Woher die südslavischen Colonien in Süditalien?* Селаканье наших примораца у Италију учестало је особито после турскога освојења. То потврђује Аранца млетачким споменицима (код Љубића) и „Планинама“ песника Зоранића. — Стр. 255—277 *Конст. Јуреčka* *Zur Würdigung der neuentdeckten bulgar. Chronik*. Ту се мисли кроника, коју издаде Јован Богдан Агех. XIII. 526. д. Ово је једна од веома ријетких буг. кроника. Писана је за вријеме нашега Константина филозофа у почетку XV в. У њој има некијех података и за српску повјесницу. — Стр. 360—373 закршетак Новаковићева чланка *Ein Beitrag zur Kunde der macedonischen Dialecte*, у којем су приповијетке VII—XII. (остале у Агех. XIII.) — Страна 556—587 *Beitrag zur Geschichte der Entwicklung der serbischen Hel-*

dendichtung од Asmus-a Soerensen-a. Ово је знаменит прилог познавању срп. нар. песништва. Писац расправља прво о старини поглавито Вукових јуначких пјесамa и поставља ова питања: 1 да ли јуначке пјесме Вук II. све или дајбуди главан дио им сјиху на 300. год. или и преко тога у прошлост без замашне промјене? 2. Ако то није, може ли се узети, да дајбуди више или некојих песама у главном бешо око 1500 онако, како су записане око 1800? 3. Или бјеху ли оне не гледећи на облик, дајбуди по садржини у главном истоветне са записаним пјесмама? 4. Вјене ли облик (не гледећи на садржину) епске појезије око 1500 исти као 1800? Питања ова су веома заплетена, зато се мора к њима обазриво приступити. Писац мисли, да је до сад мало пажње поклоњено бугарштицама а баш њих би требало прво испитати и то не само са обличне стране него и њине унутрашње особине, требало би утврдити како су оне постале и кад и како су се развијале и све то без обзира на новије (Вукове) нар. пјесме, јер поређење с њима је највише и мутило поглед новијих испитивача. Извеснији прво мишљење Миклошића, Јагића, Павића, Новаковића, Богшића разлаже нам писац са некога широкога видика, како се мијења нар. појезија у току времена и шта утјече да се мијења. Ово дослије бјеше само увод. Сад прелази на I. дио, на пјесме, које су записане у јужној Далмацији (т. зв. бугарштице). Писац брани ове пјесме од Новаковића и вели да нијесу фалсификати. Девет пјесамa збирке из Пераста су локалне природе. Бр. 54. 55. 56. (у Богшића) показује на Херцеговичу и Босну. Само двије у *Богши. 36. и 38. одводе нас у Хрватску*. 47. и 33. су неодређене. Остала већина и ако не спомиње српско име (што је чудовато) одводи нас у унутрашњост и вије се око онијех истијех мјеста и јунака, које пјевају и остале српске нар. пјесме. Писац напомиње и то, како су већ Богшић и Јагић показали чисто православног карактер овијех пјесамa (на пр. Сибињанин Јанко и краљ Матијаш приказују нам се као православни). О српском карактеру бугарштица после овога не може се више ни сумњати.* Довде је доведена расправа у овој књизи. Нестрпљиво очекујемо наставак. — У *критичком гласнику* (*kritischer Anzeiger*) оцијенио је *Д. Матов* Масингову књигу: *Zur Laut- u. Accentlehre der macedonischen Dialecte*, која на сваки начин треба да има и за нас интереса а *W. Vondrák* Јагићево Дјело: *Glagolitica. Würdigung neuentdeckter Fragmente* (има оцјена у „Наставнику“ од прошасте год.) У овом

* Т. ј. не може сумњати онај, који је приступачан разлозима, кому се може њешто објаснити. Међу таке не иде „Vienac“, којему је ово „klimava hipoteza“ и који вели (у 28 бр. стр. 448 б): *Ne znamo, kojim pravom zove te pjesme srpskima. One su većinom nikle i sabrane bile na historiskom tlu Hrvatske (to je dakle ona buba u glavni!). При крају вели: Protiv gluposti — po poznatoj rečenici — doduše se je teško boriti, ali se to učeno otklanjanje više ne može i ne smije podnositi. Mi smo Hrvati u opće odviše popustljivi (?) i obzirni (!) prema njekim „učenim“ piscima. Хрвати би да ударе цензуру на науку. Научник смије доћи само до онијех резултата, који Хрватима годје, иначе је све „glupost“! А зашто „Vienac“ не покуша да Soerensen-a доказима побједе?*

* У Нов. Саду се сваке године први дан божића утркују момци на коњима темеринског улциом.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

дјелу су издати т. зв. књижевни и бечки одломци, који показују утјецај римскога обреда на слов. службу. Бечки одломци доказују, да т. зв. хрватска глаголица није неки засебан тип глагола, писма него се углавном глаголица развила из округле. — У одјељку *Kleine Mittheilungen* тичу се нас чланци: *Die Blutsühne bei den süddalmatinischen Slaven* од Јагића, *Eine Midas-Sage in bosnischer Fassung* од Јагића и Р. Кёлера, *Privilegien einiger dalmatinischer „Vlachen“ aus dem J. 1436.* од Јагића и *Eine serbische Geheimschrift* од Тих. Остојића. У чланку *Beiträge zur slav. Fremdwörterkunde* П. од К. Штрекелја (стр. 512) протумачена је и по која српска туђица (албестон, бацелати, баћир, багазија, басати, баштун, бедаст, бига, биз, бругд, брула-ља, булгати, накалоти, чешћеница, кодорошић, кружат, куњати, марјаш, прова, шубара, шукун-чукун- и пр. дјед [Штрекелј мисли од *secundus*, види још *Arch.* XII. 457.], тричарија [доводи од *Trätscherei*, *Tritsch-Tratsch*, пре ће бити од *трице* преко *тричар*, које се не говори]). — На крају је чланак Јагићев: *Bibliographisches*, у којем је приказано 6 срп. и хрв. дјела: бр. 9. и 10. Стојановић: *Лекције и Ст. слов. грам.* бр. 11. Строхал: *Osebine današnjega stativskoga narječja*, 15. Вираг: *Rabirci po davnijoj hrv. povjesti*, бр. 42. Народне pjesме I. (државно изд.), бр. 47. Свичиклае: *Dvjestogodišnjica oslobodjenja Slavonije* и *Spomenici o Slavoniji*. Т. О.

Српска краљева академија, Споменик XVIII. Хаџи-калфа или Ватиб-Челебија, турски географ VII. века, о Балканском полуострву. С помоћним белешкама и објашњењима приложио Ст. Новаковић. — У Београду. У државној штампарији краљевине Србије. 1892. Стр. 132. — Дело ово важно је за географију српских земаља. Из Хаџи-Калфине дела извадио је Новаковић оно, што се тиче наших земаља, а уз то је додао своје белешке и објашњења, која много попуњују разумевање дела. У предговору говори Новаковић о томе, шта је код Турака изазвало потребу географских и статистичких радова. За тим говори о Хаџи-Калфи; наведена је његова кратка биографија по запису уз једну његову књигу. На послетку говори о преводу и издању овога дела. Географија је подељена на два главна дела: Румелију („у Румелију је улазила и Бугарека и Србија и Грчка и Епир и Арбанаска, цело полуострво осим Босне“) и Босну. Хаџи-Калфа описује санџаке и говори опширније о главним местима појединих санџака. Код многих места морао је Новаковић изражавати где су; код неких је било са свим немогуће одредити их. Уз дело је додао Новаковић два прилога: 1. О границама аустријске окупације од 1718—1739. 2. Административна подела Србије пред пожаревачки мир и за окупације аустријске 1718—1739. На крају је додао регистар места. — Свакоме, кога интересује географија српских земаља, препоручујемо ову књигу најтоплије. С.

САДРЖАЈ: Песништво: Венџица. Вјерина љубав. — Поука: Пет стотина и три године. — Уметност: Мита Топаловић. — Књижевност: Прилози за повест српскога народа у земљи угарској. II. Књижевне оцене. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Поправка.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожина у Београду.

— Београдски „Народни Дневник“ престао је излазити крајем прошлог месеца. На његово место, као што читамо у земунском „Новом Времену“, излази сад нов лист, који се зове „Србија“. Власници су том новом листу Жив. М. Протић и П. Оморац а одговорни му је уредник Жив. М. Протић. „Србија“ излази трипред на недељу а цена јој је годишње 24 динара.

— Програм српске велике гимназије Карловачке за неколику годину 1891—92 доноси на првом месту чланак професора Светислава Коларовића „О електричним изолаторима.“ На другом је месту свечани говор, који је за освешћење нове гимназијеке зграде о св. Сави ове године саставио био управитељ Стеван Лазић но га због болести сам није могао изговорити.

+ Најозбиљнији руски каноничар А. С. Павлов штампао је у Москви „*Миниме слѣды католическаго вліянія въ древнѣйшіише и памятникы югославянскаго и рускаго церковнаго права*“. То је онај исти Павлов, који је у Московским „Чтенијама“ 1876 године штампао ону грчку промоту од 1531. године, којом патријарх Јеремеје I. присаједињује пећку патријаршију охридској архијепископији.

+ У енглеском часопису „*The english historical review*“, бр. 26. пише Nisbet Bain „*The siege of Belgrade by Muhammed II. 1456*“.

— Извештај о српском правосл. богословском училишту у Ср. Карловцима за неколику годину 1891—92 доноси на првом месту из пера проте Јована Вучковића историју тога завода за прошлих четрнаест година, од како није издан извештај. Има у овом последњем извештају још и попис књига у богословијској књижници, удешен по струкама.

— У 3 броју „Наставника“ почиње Стојан Новаковић расправу „Откуд су постале гдекоје народне песме“. Саопштио је овде први одељак те расправе под натписом: „Наход Симеон и јелинска прича о Едипу“ и други: „Качић у устима гуелара у Србији“. Први одељак је већ изашао био на немачком језику у Јагићеву Архиву (XI. Die Oedipussage in der südslavischen Dichtung) а сад је нешто допуњен.

— У истом броју „Наставника“ има од Ник. М. Савића из Шапца цртица из нове српске историје о Браћи Недићима и боју на Чокеници, и осим тога од Глигорија С. Лазића из Ср. Карловаца чланчић о сатири у Римљана.

ПОПРАВКА.

У 26 броју нашега листа на стр. 410 а у 13 реду од доле место *прошину* треба да стоји *пројичку* а на страни 411 б у 32 реду од горе место *сам* треба *Сими*.